

FEJES László

MTA Nyelvtudományi Intézet
Budapest, Magyarország
fejes@nytud.hu

REBRUS Péter

MTA Nyelvtudományi Intézet
Budapest, Magyarország
rebrus@nytud.hu

MENNYIRE ÁTLÁTSZÓ AZ *i*?

How Transparent is the vowel *i*?

Koliko je *i* transparentno?

A magyar magánhangzó-harmónia korábbi leírásai szerint az *i* mind a töben, mind a toldalékolásban átlátszóan viselkedik. Cikkünkben egy olyan vizsgálatot mutatunk be, mely azt a hipotézisünket kívánja alátámasztani, hogy bizonyos esetekben a tőbeli *i* nem kötelezően, hanem fakultatívan átlátszó, illetve hogy az ilyen ingadozó tövek után álló toldalékbeli *i* tovább növelheti a palatális toldalékolás esélyét.

Kulcsszavak: magyar nyelv, magánhangzó-harmónia, semlegesség, átlátszóság

Cikkünkben a magyar magánhangzó-harmónia egy izgalmas problémájának, a semlegesnek mondott magánhangzók viselkedésének egy szeletét vizsgáljuk.¹ Bemutatjuk a magyar magánhangzó-harmóniát, a semlegesség és az átlátszóság fogalmát, ismertetjük a magyar magánhangzó-harmóniával kapcsolatos, széles körben elfogadott nézeteket. Majd megfogalmazzuk azokat a hipotéziseinket, melyek ezeknek a nézeteknek ellentmondanak. Ezután ismertetjük azokat a módszereket, melyekkel hipotéziseinket ellenőrizni (igazolni vagy cáfolni) szeretnénk. Végezetül ismertetjük a kutatás eredményeit.

¹ A kutatást az NKFI 119863 A magánhangzó-harmónia mintázatainak kísérleti és elméleti vizsgálata című projekt tette lehetővé.

Harmónia, semlegesség és átlátszóság

A harmónia a legáltalánosabb definíciók szerint az a jelenség, amikor egy bizonyos tartományon belül a fonémák valamely jegyének meg kell egyezniük (Archangeli–Pulleyblank 2007, 353; Rose–Walker 2011, 240). A magyarban a harmónia a magánhangzókat érinti, és tartománya a szó (Nádasdy–Siptár 1994, 95, legutóbb Rebrus–Törkenczy 2019). A magyarban kétféle magánhangzó-harmóniát különböztetünk meg, előlségit (palatovelárist) és kerekiségit (labiális). Mivel dolgozatunk az utóbbit nem érinti, az alábbiakban harmónia alatt az előlségi harmóniát értjük.

A magyar harmónia szabályai szerint a magyar magánhangzók két harmóniaosztályt alkotnak: a hátul képzettekét (*u, ú, o, ó, a, á*) és az elől képzettekét (*ü, ű, ö, ő*). A szavakban csak az egyik harmóniaosztály tagjai állhatnak (bár kivételekre mind a tövön belül, mind a toldalékolásban bukkanhatunk: *amőba, öt-kor*). Amint a felsorolás mutatja, ez a megszorítás az elől képzettek közül csak a kerekítettekre érvényesül szigorúan. A kerekítetlen elől képzett magánhangzókat (*i, í, é, e*) **semlegesnek** szokás tekinteni, mivel ezek mindkét harmóniaosztály tagjaival kombinálódhatnak. Bár semlegességük különböző mértékben érvényesül, az *e*-t nem is mindenki tekinti semlegesnek. Mi a továbbiakban csak a legsemlegesebbnek tekintett *i*-vel foglalkozunk.

Az *i* (*i*) semlegessége a következőkben nyilvánul meg:

- viszonylag gyakran, régebbi szavakban is kombinálódik hátul képzettekkel: *bika, izom, kuvik* stb.;
- általában nem váltakozik (*győr-i, fót-i; Győr-ig, Fót-ig; hegy-nyi, ház-nyi*), kivéve (szabálytalanul) *kér-i, kap-ja; kér-i-tek, kap-já-tok*;
- sok esetben antiharmonikus, azaz előfordul velárisan toldalékolt, de elülső magánhangzót tartalmazó töben; az *i*-t tartalmazó igetövek esetében (a *csíp* kivételével) mindig: *víz-en, híd-on; csíp-i, nyit-ja* stb.;
- az *abszint* (*abszint-tal ~ abszint-tel*) kivételével² egyetlen *i* mindig **átlátszó** (függetlenül attól, hogy az *i* az abszolút fő része vagy toldalékbeli), azaz ha előtte hátul képzett magánhangzó áll, akkor a toldalékolás olyan lesz, mintha hátul képzett magánhangzó állna a szó végén (*Ali-val, *Ali-vel; fót-i-val, *fót-i-vel*).

Az utóbbi megszorítást az alábbi képlettel jelölhetjük: $Bi+B, *Bi+F$, ahol: B hátul képzett magánhangzó, F elől képzett magánhangzó, a $+$ pedig a morfé-

---

² L. Kontra–Ringen 1987. Többször kitér rá Forró 2013.

mahatár. Természetesen itt azokról a toldalékokról van szó, amelyek ingadoznak: az *Ali-é* lehetséges alak (mert az *-é* nem váltakozik), de az **Ali-vé* nem (mert a toldalék a harmónia szerint *-vá/-vé* formában váltakozik). Bi típusúnak tekinthetünk minden tövet, melynek utolsó előtti magánhangzója hátul képzett, az utolsó pedig *i*, függetlenül attól, hogy hány szótagos, illetve hogy az utolsó előtti magánhangzó előtt milyen más magánhangzók állnak.

Azt, hogy az *i* átlátszósága nem 100%-os, az mutatja, hogy az olyan tövek-nél, melyekben a hátul képzett magánhangzót két *i* követi (Bii), ingadozást találunk, a harmonizáló toldalékok mindkét allomorfja használható: *alibi-ról* (Bii+B), *alibi-ről* (Bii+F). Ez a fakultatív átlátszatlanág azonban nem érvényesül, ha a második *i* toldalékban áll: *forint-nyi-ra* (Bi+i+B), **forint-nyi-re* (*Bi+i+F). Ennek oka az úgynevezett harmonikus töstabilitás (lásd Rebrus–Törkenczy 2019).

Hipotézisek

Bár az *i* viselkedését tekintve a fent leírtakban nagyjából konszenzus van, megfigyeléseink szerint úgy tűnik, mintha egyes Bi szavakban az *i* lehetne (fakultatívan) átlátszatlan is: *Krasznoufimszkban* ~ *Krasznoufimszkben*.³ Ugyanakkor nem egyértelmű, mennyire elterjedt ez a jelenség, és mi szabályozhatja.

Emellett feltételeztük, hogy ha a Bi *tő* csak B toldalékot kaphat, akkor a Bi+i is. Ugyanakkor ha a Bi kaphat F toldalékot is, akkor a Bi+i nem csupán kaphat F toldalékot, hanem nagyobb arányban fog kapni, mint az adott Bi *tő*.

$$\frac{\text{freq}(Bi+F)}{\text{freq}(Bi+B)} < \frac{\text{freq}(Bi+i+F)}{\text{freq}(Bi+i+B)}$$

Azaz:

$$\frac{\text{freq}(Csernobilben)}{\text{freq}(Csernobilban)} < \frac{\text{freq}(csernobilben)}{\text{freq}(csernobilban)}$$

³ Ez a megfigyelés nem teljesen új. Ringen és Kontra (Ringen–Kontra 1989) észrevétele szerint egyes szavakban a beszélők egy része szerint az F toldalékolás is elképzelhető. Ilyen szerintük a *rituális, negatív, kvalitatív, föderatív, vegetatív, imperatív, kurzív, pantomim, negatív, produktív, Pilsudszi [sic!], destruktív, deduktív* és a *bibliofil*, melyeket a megkérdezettek 2–26%-a elől képzett toldalékkal látott el.

Kutatási módszer

A Bi tövek toldalékolásának vizsgálatát nehezíti, hogy az ilyen tövek a magyar közszavak körében kevesen vannak. Ráadásul olyan szavakra van szükségünk, melyek produktívan elláthatók csupán *i*-t (más magánhangzót nem) tartalmazó, tovább toldalékolható toldalékkal. Ez meglehetősen korlátozza a választható vizsgálati anyagot.

Vizsgálati anyagnak több mint 100 idegen helynevet választottunk.⁴ A teszt során nem tartottuk szem előtt, hogy ezek kizárólag helynévként szerepeljenek, más jelentésükben is figyelembe vettük őket (pl. személynévként: *Darwin*, *Austin*). Ezeket 8 harmonizáló toldalékkal (*-nAk*, *-bAn*, *-bA*, *-bÓl*, *-nÁl*, *-tÓl*, *-rA*, *-rÓl*) ellátva vizsgáltuk, illetve ugyanezen nevek *-i* képzővel és ugyanezen ragokkal ellátott alakjait is.

A vizsgálatból eleve kizártuk az *i*-re (és ezzel együtt a magánhangzóra) végződő töveket, hiszen ebben az esetben – legalábbis a sztenderdben – nem adunk a tőhöz még egy *i*-t: *Lahti* – *lahti*. A toldalékok közül kizártuk a kötőhangzósakat (pl. tárgyeset *-t*), mert nincsen minden esetben kötőhangzó (pl. *Darwin* – *Darwint*). Szintén kizártuk az *-On* esetragot, mivel az *-i* képzős alaknál itt nem jelent volna meg a harmonikus magánhangzó (*Darwinon*, *?Darwinen* – *darwinin*).

A vizsgálatot erősen hátráltatja, hogy a Bi tövek a helynevek között is ritkák, és a létezők közül is sokan ritkán fordulnak elő. Ráadásul várhatóan számunkra nem a gyakoriak (*Párizs*, *Madrid*) az érdekesek, hanem a ritkák. Ilyen szóalakokból pedig értékelhető mennyiségű adatot a legnagyobb korpuszból is reménytelennek tűnik találni. Éppen ezért úgy döntöttünk, hogy a vizsgálatához a Google keresőjét fogjuk használni, és a tesztelt alakokra (idézőjelben) „kézzel” keresünk rá. (A lehetséges 3200 keresést azonban nem mindig végeztük el, mert az *-i* képzős alakok a képző nélkülieknél jóval ritkábbak, így gyakran még akkor sem találtunk elég értékelhető anyagot, amikor a helynév viszonylag sokszor előfordult. Éppen ezért, ha láttuk, hogy a helynév nagyon ritkán fordul elő, az *-i* képzős alakokra már nem is kerestünk rá.)

A Google-keresésnek számos buktatója van. Az egyik ilyen, hogy a keresett alak nem csupán magyar nyelvű oldalakon fordulhat elő. Ha már az első találati oldalon felbukkantak ilyenek, akkor az adott tő-toldalék kombinációnál a `site:hu` kiegészítést használva kerestünk rá az alakokra, és csak ezeket vettük figyelembe. Természetesen ezzel számos releváns találatot is kizártunk,

---

⁴ A nevek többségét a Simon Eszter által rendelkezésünkre bocsátott helységnévlístából (Nemeskey–Simon) válogattuk, illetve ezt egészítettük ki. Simon Eszternek ezúton is köszönjük a segítségét.

de feltételezhetjük, hogy a releváns találatok aránya jelentősen nem változott. A Google által megadott találati számokat befolyásolhatja, hogy gyakran ugyanaz a szöveg többször is szerepel az interneten. Hasonló problémát okozhat, hogy számos régi könyv vagy sajtótermék karakterfelismeréssel szkennelve van fent a világhálón, és a karakterfelismerés nem teljesen megbízható (gyakori a számunkra releváns különbségekben való tévesztés: *a–e, á–é, ó–ő* stb., de az is előfordul, hogy a karakterfelismerő egy *i*-t lát ott, ahol nincs). Ráadásul vannak olyan automatikus fordítású szövegek, ahol a megszokottól eltérő toldalékolás nyilván a fordítóprogram számlájára írható.⁵ Abban az esetben, ha kevés találat volt, az ilyen eseteket észrevettük és kizártuk. Azokban az esetekben azonban, amikor sok találat volt, és köztük hitelesek is, a számokat torzíthatják az ilyen találatok. Például ha a sok hiteles adat között voltak gépi fordításból származó, de helyes adatok, akkor azokat nem tudtuk kizárni.

Sajnos a Google találati arányai időnként megbízhatatlanok, és ennek oka sem mindig világos. A *csernobilinél* formára például szokatlanul sok, 3300 találatot jelzett, ám egy hét múlva már „csak” 2050-et. Ebben az esetben a további oldalakon mutatott kisebb értéket vettük figyelembe, ebben az esetben 28-at.

Bár a Google által adott számok nem tekinthetők teljesen megbízhatóknak, kellő óvatossággal használhatóak. Különösen egyértelmű, ha jelentős számban találunk hiteles, a kevésbé várt (esetünkben F toldalékolású) alakokat.

Vannak olyan esetek is, amikor az adatok a Google működésétől függetlenül megtévesztőek. Több esetben tapasztaltuk, hogy a helynevek végén egy inetimologikus *i* jelenik meg, pl. „úgy emlékszem Csernobiliben nem egyszerű kémiai tűz miatt lett katasztrófa”. Ebben az esetben egyértelmű, hogy a nyelvhasználó a tövet Bii-ként toldalékolja, ennek köszönhető az F toldalék. Ez az eset talán magyarázható lenne azzal, hogy az oroszban (ill. más szláv nyelvekben is) nem ritka, hogy a helynév plurale tantum, és ilyenkor a többes számra jellemző *-i* végződést találjuk rajta – a nyelvhasználó pedig az ilyenek analógiájára tulajdonítja Csernobilnak a *Csernobili* nevet. Ugyanakkor találunk olyat is, hogy „Pápai Joci képviseli hazánkat az Eurovíziós Dalfesztiválon Tel-Aviviban” (ráadásul a Mazsihisz oldalán – igaz, ezt később javították), de a *Dubliniban* alakot is gépi fordítású szövegben.⁶ Az ilyen eseteket is igyekeztünk kizárni, de amikor sok eset volt, köztük ilyenek is megbújhattak.

⁵ Pl. „Juzsno-Szahalinszkben a Szahalini terület megölte az orosz gárda alkalmazottját. Ez történt 14 szeptember este.”

⁶ „Vonattal utaztam, hogy az éjszakát Dubliniben töltssem, mielőtt egy reggeli járatot indítanék Chicagóba, hogy beszéljek a HealthVoices konferencián, amikor rájöttem, hogy az útlevetem nem volt tele az akatatóskámba.”

A kutatás során azt vizsgáltuk, hogy az összes toldalékolt alak közül a Bi(+i)+F hány százalékot mutat. Az 1% alatti részesedést nem tekintettük bizonyító erejűnek (ezek származhatnak sajtóhibából, félregépelésből, tévesen azonosított karakterkódolásból stb.). A valódi hibahatár valószínűleg ennél alacsonyabb. Ha egy tő toldalékolt alakjaira 100-nál kevesebb találat van, akkor az arányok nagyon óvatosan kezelendők, de a magas arány azért itt is mutat valamit: ha 7 találatból 3 F, 4 B, akkor ez legalábbis arra utalhat, hogy az ingadozás megvan. (Kevésbé valószínű, hogy pusztán hiba állna e találati arány mögött.)

Eredmények

Először a Bi+F toldalékolás arányát vizsgáltuk meg. A százalékértékek itt azt jelzik, hogy az adott tő összes vizsgált toldalékolt alakja közül hány esetben jelent meg elől képzett magánhangzót tartalmazó allomorf. 12 esetben találtuk úgy, hogy az F toldalékolású alakok aránya meghaladja a 10%-ot, ám ezen belül is igen jelentős volt a szórás.

Tő	Bi+F%	Összes
Zugspitz	96,6	147
Tiszavid	93,47	199
Daugavpils	76,42	755
Alvinc	57,68	1803
Minuszinszk	46,21	277
Dingolfing	40,72	1945
Belatinc	27,98	336
Cseljabinszk	17,21	7426
Krasznoufimszk	15,38	13
Artvin	10,72	401
Dublin ⁷	10,28	191 659

⁷ A Dublin esetében az adatok egy része bizonytalanok tűnik, de a nagy számokra való tekintettel az arányokat nem tudtuk pontosítani. Biztosnak csak az tűnik, hogy ennél a tőnél is megvan a nem túl erős, de határozott hajlam az F-es toldalékolásra.

A felsorolásban két magyar helynév is szerepel, érdemes ezekkel kezdeni az elemzést. A *Tiszavid* jól láthatóan összetett szó: a *Tisza* elemet a nyelvhasználók egyértelműen ki tudják szegmentálni. A *vid* elem közszőként nem ismert. Feltehető, hogy korábban antiharmonikus tőként használták, erre utal Lőrincze visszaemlékezése is: „Bekapcsolódott a beszélgetésbe a nagyobbik fiú is, aki a beregi részen villanyszerelő: ő azt furesállja, hogy ott úgy mondják: Tiszavidon voltam, Tiszavidra megyek, holott neki Tiszaviden, Tiszavidre alakokra fordul a nyelve” (Lőrincze 1998). Összetétel mivoltából kifolyólag tehát itt a B toldalékolású adatok magyarázandóak (antiharmoniaival), nem az F toldalékolásúak. Hasonló, de nem teljesen azonos a helyzet az *Alvinc* esetében is. Itt is összetételről van szó (van *Felvinc* is), de a nyelvhasználók egy része ennek nincs tudatában, ezért monomorfemikusként toldalékolja ezt a tövet. A tő összetettsége azért sem feltűnő, mert elemei rövidek, és az összetételi elemek határa sem szokatlan morfémán belül (előfordul a gyakori *alszik* különböző alakjaiban és származékaiban). Ebben az esetben tehát megint csak az F toldalékolás lenne a természetes, és a B azzal magyarázható, hogy a tő összetett jellege elhomályosul. Ugyanakkor le kell szögeznünk, hogy egyértelműen nem arról van szó, hogy azok a nyelvhasználók, akik tudatában vannak az összetettségnek F, akik nem, B toldalékkal látják el a szót, hiszen egyazon szövegben is akad példa mindkét toldalékolásra. Úgy tűnik, a két feltételezett struktúra nem különül el egymástól olyan élesen, mint a leírások sugallják (vö. Rebrus–Törkenczy 2017).

A két magyar példán kívül két idegen helynevet is találunk, melynél az F toldalékolás gyakoribb, mint a B. Ezekben a helyzet lényegében a fordítottja annak, mint ami a magyar példák esetében: magyar szemszögből nézve monomorfemikusnak kell tartanunk őket, de úgy tűnik, a beszélők valamilyen értelemben tudatában vannak összetett mivoltuknak. A *Zugspitz* esetében joggal feltételezhető, hogy a nyelvhasználók egy része tudja is, hogy a németben a tő összetett. Ezt erősíti az is, hogy a *cúg* és a *spicc* a magyarban is létező tövek, de önmagában a [kjp] hangkapcsolat szokatlansága is morfémán belül. A *Daugavpils* esetében az összetettség nem ennyire egyértelmű, de a morfémán belüli [fp] szokatlansága itt is jó jel lehet. Ezenkívül elképzelhető, hogy a *Daugava* (más néven *Nyugati-Dvina*) folyónév, illetve a *Jėkabpils*, *Ventspils*, *Salaspils* stb. településnevek analógiájára a nyelvhasználók felismerik a tő összetett mivoltát (esetleg – pl. turistaként – a lett *pils* ’vár, kastély’ szót is ismerhetik).

A *Minuszinszk*, *Cseljabinszk* és a *Krasznoufimszk* esetében az összetételként való felfogás kevésbé valószínű, de nem zárható ki. Különösen igaz ez a

Minuszinszk esetében, ahol a *minusz* 'mínusz' elemet a nyelvhasználók könnyen felismerhetik (az első magánhangzó hosszúsága név és a közszó esetében is ingadozó). Az elemzéshez hozzájárulhat, hogy számos keleti szláv földrajzi név végződik *-Cszkre*, és ezek között vannak *i*-t tartalmazó egyszótagos tövek is (*Minszk, Pinszk, Bijszk, Birszk, Simsk*), melyek megerősíthetik azt a benyomást, hogy a *tő* összetett lehet. Ez legkevésbé a *Krasznoufimszk* esetében valószínű, hiszen itt intuitíve (és egyébként is alappal) az *o* és az *u* között sejtenénk a morfémahatárt.

A fentiek alapján nem meglepő a *Dingolfing* F-es toldalékolása, hiszen e szónak több olyan elemzése is elképzelhető, mely összetételnek mutatja (*din-golf-ing, dingolf-ing, dingol-fing* – az utóbbit a monomorfemikusan szokatlan [lf] kapcsolat is erősítheti).

A *Belatinc* és az *Artvin* esetében még bizonytalanabb a helyzet. A *Belatinc* esetében esetleg a *Béla* névvel vagy egyes szláv nyelvek *bela* elemeivel (vö. *Belarusz*) azonosítható a szó eleje. Az *Artvin* jobban szegmentálhatónak tűnik, egyfelől a [rtv] szokatlan monomorfemikus tövekben, másfelől feltételezhető elemei felbukkannak összetétel jellegű kapcsolatokban (*artmozi; Pannonvin, Mátravin, Tokajvin* stb.). Ezek alapján azt várnánk, hogy az *Artvin* kap gyakrabban F toldalékot, de az adatok ennek ellenkezőjét mutatják.

Az összes vizsgált esetet tekintve a következő eredményeket kaptuk:

F aránya	Helynevek száma	Az összes helynév százaléka
> 10%	12	~ 10%
5–10%	14	~ 12%
1–5%	23	~ 19%
0–1%	46	~ 40%
0%	22	~ 19%

Az esetek kb. 40%-ában az F toldalékok aránya 1% felett van, azaz biztosnak mondható, hogy az alak nem tévedés (félregépelés, sajtóhiba stb.) eredménye. A 0%-osak között sok az olyan név, mely kevésszer fordul elő, tehát ha néhány százalékban elő is fordul az F-es toldalékolásuk, ennek az interneten nincs nyoma. Ezenkívül a 0%-osok egy része azonos típusba sorolható (pl. a *-polisz* végűek).

Vizsgálatunk természetesen csak azt tudja dokumentálni, hogy milyen alakokat használnak egyes nyelvhasználók – az érem másik fele az, hogy más

nyelvhasználók ezeket mennyire tudják elfogadni. Bár ilyen irányú kutatást nem végeztünk, kiválasztottuk a *Kukutyin* tövet, melynek 10 558 vizsgált formája közül csak egyetlen F toldalékolású. Ezt („És innen *Kukutyinból* nem tudok kimozdulni azonnal”) magyar anyanyelvű beszélők nem reprezentatív mintájával szembesítve azt tapasztaltuk, hogy míg egy részük egyértelműen rossznak, elfogadhatatlannak tartotta, más részük kissé furcsának, de nem feltétlenül rossznak minősítette. A későbbiekben a kutatást érdemes lehet ilyen irányba is folytatni.

A Bi+i+F toldalékolás arányának vizsgálatát nagyban nehezíti, hogy az esetek többségében nincs annyi találat, amelyből bármilyen érdemi következtetést le lehetne vonni. Ha ugyanis kevés a találat, akkor egy-egy alak B vagy F toldalékolása már erősen módosíthatja az arányokat. Az alábbi esetek azonban azt mutatják, hogy hipotézisünk nem teljesen alaptalan, azaz a Bi+i esetében gyakoribb az F toldalékolás, mint az azonos Bi esetében:

Helynév	Bi+F %	Bi+i+F %
Alvinc	58	71
Cseljabinszk	17	47
Maastricht	9	60
Auschwitz	8	13
Csernovic	8	(100)
Trogir	2	(75)
Szahalin	2	(9)
Csernobil	2	19
Tel-Aviv	1	(2)

A zárójeles adatok esetében a minta 100 alatt van (pl. a *csernovici* esetében mindössze 2), így messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le belőle (habár feltételezhető, hogy egy reprezentatív minta esetében sem lennének ritkák az F toldalékolású adatok). Ugyanakkor azokban az esetekben, amikor 100 feletti mintával dolgoztunk, már egyértelműen nem beszélhetünk pusztán véletlenről, különösen, hogy a Bi+i+F aránya mindig jelentősen (bár különböző mértékben) nagyobb, mint a Bi-é.

Jelentős különbségeket figyelhetünk meg olyan esetekben is, amikor a Bi+F aránya egyébként elenyésző:

Helynév	Bi+F %	Bi+i+F %
Pamír	0,9	8,47
Detroit	0,2	3,31
Atlantisz	0,06	1,74
Kuvait	0,05	1,45
Tunisz	0,04	1,39
Palics	0,04	3,39
Ugarit	0,03	33,79
Párizs	0,01	1,64

A *pamíri*, az *ugariti* és a *párizsi* esetében azonban befolyásolhatja az arányokat, hogy a *pamíri* kizárólag az embertípus, az *ugariti* a nyelv, a *párizsi* pedig a felvágott neveként szerepel F toldalékkal. Nem zárhatjuk ki, hogy a nyelvhasználók számára ezek már részben függetlenedtek a földrajzi nevektől, ezért inkább monomorfemikusként használják őket, márpedig a Bii töveknél nem meglepő az F toldalékolás. A többi esetben azonban ilyen alternatív magyarázattal nem szolgálhatunk.

Összefoglalás

Fontos hangsúlyozni, hogy a vizsgálat eredményei az adatfelvétel bizonytalansága miatt kellő óvatossággal kezelendők. Ugyanakkor a legnagyobb körültekintés mellett is leszögezhetjük, hogy a Bi+F minta létezik, és feltehetően összefügg az összetételként való elemzés lehetőségével (ez érvényes az *abszint*, illetve az *-ív* végű idegen szavak esetére is), illetve a *tő* idegenségével (különös tekintettel a monomorfemikusan szokatlan hangkapcsolatokra – a kettő egyébként szorosan összefügg). Az, hogy a Bi+i+F toldalékolás gyakoribb, mint a Bi+F, adataink alapján feltételezhető: találtunk rá példákat, míg kifejezett ellenpéldákat nem. Ugyanakkor ezt az adatoltság hiányosságai miatt inkább valószínűsíthetőnek, mint bizonyítottnak kell tekintenünk.

Irodalom

- Archangeli, Diana–Pulleyblank, Douglas. 2007. 15 Harmony. In *The Cambridge Handbook of Phonology*, ed. Paul de Lacy. 353–378. New York: Cambridge University Press.
- Forró Orsolya. 2013. *Ingadozás a magyar előlségi harmóniában: Szempontok a variabilitás szinkroniájának és diakroniájának feltárásához és megértéséhez*. Kézirat: PhD-értekezés. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem. <https://doi.org/10.15774%2FPPKE.BTK.2013.016> (2019. máj. 3.)
- Kontra, Miklós–Ringen, Catherine O. 1987. Stress and harmony in Hungarian loanwords. In *Studien zur Phonologie und Morphologie der uralischen Sprachen*, Hrsg. Rédei, Károly. 81–96. Wien: Verband der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs.
- Lőrincze Lajos. 1998. Mit műveltem? In *Lőrincze Lajos: Emlékezés és bibliográfia*, szerk. Balogh Ferencné. Veszprém: Eötvös Károly Megyei Könyvtár. <https://mek.oszk.hu/00000/00022/html/> (2019. jún. 2.)
- Nádasdy Ádám–Siptár Péter. 1994. A magánhangzók. In *Strukturális magyar nyelvtan 2. Fonológia*, szerk. Kiefer Ferenc. 42–182. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nemeskey Dávid Márk–Simon Eszter. 2012. Automatikus korpuszépítés tulajdonnévfelismerés céljára. In *IX. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. 3–14. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Rebrus Péter–Törkenczy Miklós. 2017. A szóösszetételek fokozatosságáról. In *Összetételek és nyelvtanmodell*, szerk. Kádár Edit, Szilágyi N. Sándor. 38–60. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület.
- Rebrus Péter–Törkenczy Miklós. 2019. Magyar harmónia: a dolgok állása. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 31. 233–333.
- Ringen, Catherine O.–Kontra, Miklós. 1989. Hungarian neutral vowels. *Lingua* 181–191.
- Rose, Sharon–Walker, Rachel. 2011. 8 Harmony Systems. In *The handbook of phonological theory*, ed. Goldsmith, John–Riggle, Jason–Yu, Alan. 240–290. Blackwell.

HOW TRANSPARENT IS THE VOWEL *i*?

According to earlier descriptions of Hungarian vowel harmony *i* behaves transparently both in the stem and the suffix. In this paper we present a study that supports our hypothesis asserting that in some cases the stem *i* is not necessarily but optionally transparent, that is, following such fluctuating stems the vowel *i* in the suffix may further increase the chance of palatal suffixing.

Keywords: Hungarian, vowel harmony, neutrality, transparency

KOLIKO JE *i* TRANSPARENTNO?

Pređašnji opisi pojave koja se u mađarskom jeziku naziva harmonija samoglasnika, govore o tome kako se samoglasnik *i* (u osnovi reči *i* u nastavcima) ponaša transparentno. U radu se predstavlja analiza kojom se želi potvrditi hipoteza da se u nekim slučajevima samoglasnik *i* u osnovi reči ne ponaša obligatorno već fakultativno transparentno, odnosno da se iza ovakvih osnova, koje pokazuju kolebanje u ponašanju, povećava mogućnost da se iza nastavaka u kojima se nalazi *i* može povećati pojavljivanje palatalizovanih samoglasnika.

Ključne reči: mađarski jezik, harmonija samoglasnika, neutralnost, transparentnost

A kézirat beérkezésének ideje: 2019. nov. 15.

Közlésre elfogadva: 2019. dec. 1.